

Stjepan Matković
Ivo Pilar and Progressivism

In the paper the author deals with an earlier period of Pilar's career in order to show the multifarious character of his life's journey which cannot be judged from a single perspective as was the case in numerous works to date. In the first part of the paper the author dwells on Pilar's family life and intellectual evolution in the course of his studies in Vienna, where he joined a group of young people advocating modernism and mostly inclined toward a progressive ideology. Although until his departure for Bosnia and Herzegovina he only marginally dealt with political issues, it is evident that at that time Pilar had a critical view of the Croatian political elite, convinced that due to its conservatism it did not understand contemporary societal problems. In that sense he discarded the political doctrine of the Party of Right as fruitless nationalism. On the basis of some rarely used and newly discovered documents it has become evident that Pilar, along with some other followers of the Modernist movement, continued to deliberate in the spirit of Progressivism during his stay in Sarajevo. The turning point was marked by the deep changes that took place on Croatia's political scene with the establishment of the Croatian Popular Progressive Party, which for tactical reasons that were linked to cooperation with Serbian politicians, neglected the discourse on Bosnia and Herzegovina, something that was unacceptable to Pilar because in that way support was given to Serbian nationalism. The concluding part of the article contains original contributions.

Europska »nova desnica« — marginalna politička misao ili ostvariv potencijal?

Domagoj Tomas,
Odjel za kulturologiju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera
u Osijeku, Osijek

Pregledni članak
(primljeno: 2. studenoga 2012.)
UDK 329.11(4)

U radu se daje pregled povijesnih okolnosti nastanka političke filozofije europske nove desnice, njezinih ishodišta i utemeljenja te razvoja kroz vrijeme. Definiira se njezin autoreferencijalni odnos spram nazivu nove desnice te je se kao takvu pozicionira u političkom spektru, kroz odklon u odnosu na stare tipove desnice te američku novu desnicu. Također, objašnjavaju se njezine temeljne ideje te ističu njezini vodeći nositelji, kao i institucije i časopisi koji su proizašli na temeljima nove desnice. Poseban se naglasak stavlja na ideje koje bi bile potencijalna prekretnica u načinu političkog djelovanja, s naglaskom na metapolitiku i kulturnu moć. Isto tako, prenose se dominantna stajališta i pogledi europske nove desnice spram ideje Europe te europskog udruživanja i asocijacija. Konačno, daju se zaključna razmatranja i gledišta te sinteza iznesenih činjenica, interpretacija i raščlambi u radu.

Ključne riječi: nova desnica, politika, Alain de Benoist, Europa, etnopluralizam, konzervativna revolucija

Kritička recepcija političke misli europske nove desnice u hrvatskom javnom prostoru

Prošlo je nešto više od 40 godina od pojave političke filozofije europske nove desnice na političkoj sceni, no smatram kako je kritička recepcija spomenute političke matrice u široj hrvatskoj javnosti, posebno domovinskoj, ostala poprilično štura. Osim djela Anđelka Milardovića (*Nova desnica*), očito napisanog prije demokratskih promjena u Hrvatskoj a objavljenog u njihov osvit 1990., te relativno svježeg i opsežnog djela Tomislava Sunića (*Europska nova desnica — korijeni, ideje, mislioci*), autora koji i sam često nastupa s idejno-svjetonazorskih pozicija nove desnice, objavljenog 2009., ne postoji suvremena, temeljita i nepristrana samostalna studija, odnosno stručna povijesnoznanstvena analiza nastanka, razvoja i utjecaja te političke platforme na cjelokupnu europsku političku scenu u drugoj polovici 20. st. Također, valja spomenuti nekoli-

ko novinsko-publicističkih osvrta Tomislava Sunića, Tomislava Jonjića, Emila Čića, Davora Dijanovića, Thora Einara Leichhardta i Miljenka Stojića, koji su se pojavili u posljednjih nekoliko godina u *Političkom zatvoreniku* i *Hrvatskom listu* te na portalima *hakave.org* i *hrsvijet.net*, no oni se pretežno tiču samoga Alaina de Benoista, rodonačelnika ideja europske *nove desnice* te njegova djela *Komunizam i nacizam — 25 ogleđa o totalitarizmu u XX. stoljeću*, prevedena na hrvatski.¹

Uz sve navedeno, 2010. objavljen je u časopisu *Politička misao* pregledan rad autora Damira Veličkog, koji se dotiče i *nove desnice*, promatrajući je kao jednu od varijacija desnog političkog ekstremizma i radikalizma. Njegova se kritika i odnos spram političke filozofije europske *nove desnice* u znatnoj mjeri poklapaju sa stavovima i zaključcima Anđelka Milardovića, te na taj način predstavljaju svojevrsan kontinuitet kritičkog odnosa hrvatske politološke tradicije prema *novoj desnici*, ovaj put s pozicija liberalizma. Velički tako ističe »da etnopluralizam zadire u područje desnog ekstremizma«, dajući ocjenu o ksenofobičnosti toga elementa *novodesničarske* političke matrice. Ipak, isti autor u tekstu ne osporava legitimnost kritike *nove desnice* prema *teroru potrošnje* i materijalizmu ili pokušaj traženja *trećeg puta* između propalog komunizma i kapitalizma koji vodi u propast, zastupajući pritom politički pluralizam.² Naposljetku, dajući opću ocjenu o europskoj novoj desnici, Velički zaključuje kako se radi o »mreži intelektualaca, novinara i izdavača koji *kulturnom hegemonom* žele preuzeti dominaciju nad javnim mišljenjem i tako stvoriti dobru podlogu za djelovanje desnih ekstremista.«³

Ipak, nešto je drugačija situacija u vezi s analizom i kritičkim odnosom spram političke filozofije *nove desnice* bila u hrvatskoj političkoj emigraciji za

¹ Tomislav SUNIĆ, »Hrvatska ljevica i desnica«, *Hrvatski list*, 7 (310), Zadar, 2010., 22.-24.; Tomislav JONJIĆ, »Jedna briljantna studija o sličnostima komunizma i nacionalsocijalizma«, *Politički zatvorenik*, 16 (162), Zagreb, 2005., 15.-17.; Emil ČIĆ, »Surogat za desnicu nedorečenih konzervativnih ljevičara«, http://www.hkz-kkv.ch/surogat_za_desnicu.php, 2010. (pristup stranici 16. studenoga 2012.); Davor DIJANOVIĆ, »Uz članak Tomislava Sunića 'Hrvatska ljevica i desnica'«, http://hrsvijet.net/index.php?option=com_content&view=article&id=8040:osvrt-davora-dijanovia-uz-lanak-dr-tomislava-sunia-lhrvatska-ljevica-i-desnicar&catid=1:politika&Itemid=9, 2010. (pristup stranici 16. studenoga 2012.); D. DIJANOVIĆ, »Anakronost dihotomije lijevo-desno«, <http://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/d-dijanovi/7926-anakronost-dihotomije-lijevo-desno.html>, 2011. (pristup stranici 16. studenoga 2012.); Thor Einar LEICHHARDT, »Kraj zapadne i hrvatske duhovne kulture«, http://hrsvijet.net/index.php?option=com_content&view=article&id=7148:kolumna-utorkom-thora-einara-leichhardta-&catid=77:thor-einar-leichhardt&Itemid=351, 2010. (pristup stranici 16. studenoga 2012.); T. E. LEICHHARDT, »Anakronizam lijevih i desnih«, http://hrsvijet.net/index.php?option=com_content&view=article&id=7736:kolumna-utorkom-thora-einara-leichhardt-anakronizam-lijevih-i-desnih&catid=77:thor-einar-leichhardt&Itemid=351, 2010. (pristup stranici 16. studenoga 2012.); Miljenko STOJIC, »Knjigozori Miljenka Stojića: Nikamo«, http://hrsvijet.net/index.php?option=com_content&view=article&id=18336:knjigozori-miljenka-stojia-nikamo&catid=74:knjigozori&Itemid=348, 2011. (pristup stranici 16. studenoga 2012.)

² Damir VELIČKI, »Desni ekstremizam, radikalizam i zapadnoeuropska Nova desnica«, *Politička misao*, 47 (2), Zagreb, 2010., 79.

³ D. VELIČKI, »Desni ekstremizam, radikalizam i zapadnoeuropska Nova desnica«, 80.

vrijeme jugokomunističkog režima, gdje je u člancima takve tematike prednjačio vjerojatno najpoznatiji i najcenjeniji časopis Hrvata u iseljenuštvu *Hrvatska revija*, čiji je dugogodišnji urednik bio Vinko Nikolić. U njoj je tijekom izlazenja u iseljenuštvu (1951.—1990.) objavljeno nekoliko informativnih i sadržajnih članaka koji se dotiču europske *nove desnice* ili u kojima se izravno problematiziraju njezine ideje, i to pretežno čine Tomislav Sunić i Hrvoje Lorković (pod pseudonimom Rok Remetić) 80-ih godina 20. st.⁴ Iako se znalo raditi o afirmativnim člancima zagovornika istih ili sličnih ideja, posebice u Sunićevo slučaju, slobodno ih možemo označiti pionirskim pokušajima koji su, zbog ograničenosti forme članka, u pravilu fragmentarno upućivali dio hrvatske emigrantske javnosti na nove silnice europske političke misli i na taj način pokušavali otvoriti dijalog, odnosno diskusiju, o tim idejama.

U jednom od takvih članaka, naslovljenom *Nova desnica i neo-poganizam* i objavljenom u *Hrvatskoj reviji* 1985., Sunić praktički kao suvremenik analizira okolnosti nastanka i pojave političke misli *nove desnice* u Europi u hladnoratovskom razdoblju, ističući kao ključan moment za njezinu formaciju upravo šezdesetosaška zbivanja te pojavu tzv. *novih ljevica*. Paralelno s tim zbivanjima, u europskim intelektualnim krugovima uočava se postupno razočaranje komunističkim sustavima i SSSR-om, posebice nakon izгона književnika Aleksandra Solženjicina, što je polako otvaralo vrata idejama *nove desnice*, upravo u spomenutim krugovima. Dakle, postupno hlađenje prema komunističkim idejama donekle će afirmirati *novu desnicu*, iako si ona, prema Sunićevoj ocjeni, u kratkom roku priskrbljuje velik broj neprijatelja, upravo zbog otvorenih i oštrih kritika, kako prema marksistima i ljevičarima, tako i prema kapitalistima i liberalima. Sunić dalje ukratko ocrta te iznosi smjernice djelovanja i temeljne postavke političke filozofije *nove desnice*. Ističe njezine oštre kritike kršćanskog univerzalizma te usmjerenost i težnju za povratkom pretkršćanskoj europskoj tradiciji, politeizmu i poganizmu. Naposljetku, ipak zaključuje kako je »povratak Europe i Europejaca na stanovište prije 4. st. n. e. teško zamisliv« te da je »kršćanstvo, i kao vjera i kao sekularni fenomen, ostavilo svoj neizbrisiv pečat.«⁵

Hrvoje Lorković (Rok Remetić) u članku *Koliko vrijedi nova desnica?* problematizira ideologiju *nove desnice*, progovarajući kritički i promišljajući o primjenjivosti njezinih ideja na tada aktualne hrvatske, ali i druge europske državotvorne snage i političke pokrete, referirajući se na prethodno spomenut Sunićev članak iz 1985., kao i niz drugih Sunićevih članaka objavljenih u *Hrvatskoj reviji* u drugoj polovici 80-ih godina 20. st. Ispitujući kompatibilnost te

⁴ Milan BLAŽEKOVIĆ, *Bio-bibliografski leksikon suradnika Hrvatske revije*, Školske novine — Pergame, Zagreb, 1996., 460.-461., 490.-491.

⁵ Tomislav SUNIĆ, »Nova desnica i neo-poganizam«, *Hrvatska revija*, 35 (4), München-Barcelona, 1985., 663.

meljnih postavki filozofije *nove desnice* s tradicionalnim hrvatskim nacionalizmom autor navodi kako mu nije namjera »filtrirati novodesne stavove, pa odvajati žito od kukolja«. ⁶ Pritom se posebno osvrće na njezinu kritiku monoteizma i kršćanskog univerzalizma, koju smatra prilično manjkavom i nedorečenom te ističe nepotpunost razmišljanja i argumentacije o *monoteističkoj pustinji*, preuzete od Ernesta Renana. Lorković tvrdi kako bi u tom slučaju »monoteizmi morali nastajati ne samo na rubu Arapske pustinje, nego i posvuda oko Sahare, uz pustinju Gobi, uz Llano Estacado itd., ali nema podataka koji bi to potvrđivali«. ⁷ On drži kako se mnogo vjerojatnijom čini hipoteza o nastanku monoteizma na rubu Arapske pustinje zato što je upravo na tome mjestu stječište trgovačkih putova koji vode iz Azije, Afrike i Europe, a to je omogućilo nastanak kritičkog razmišljanja o vjeri i viših apstrakcija, odnosno monoteizma. Naposljetku, Lorković zaključuje kako *novodesničarski* antiliberalizam nije uvijek dosljedan i ne pokazuje jasan profil, nego se pokazuje prilično apstraktnim upravo u odbacivanju judaističko-kršćanskog monoteizma. ⁸

Iz svih prethodno spomenutih razloga, ovim će se radom pokušati dodatno rasvijetliti okolnosti nastanka i povijesni razvoj političkog obrasca europske *nove desnice* te dati eventualni poticaj za daljnja istraživanja i informiranja na tome planu, posebno mlađim istraživačima, kako bi proučavanje tog fenomena u hrvatskoj historiografiji i politologiji dobilo valjanu poziciju.

Formiranje, organizacija i terminološko određenje

Pojava političke filozofije europske *nove desnice* vezuje se za nastanak *Istraživačke i studijske skupine za europske civilizacije* (*Groupement de recherche et d'études pour la civilisation européenne* — GRECE) 1968. u Francuskoj. Ta je skupina nastala udruživanjem nekoliko manjih organizacija, uglavnom tada mladih ljudi, naglašenog nacionalnog i državotvornog opredjeljenja, među kojima je bio i Alain de Benoist. Inače, 1968. u pravilu se vezuje za masovne studentske prosvjede i štrajkove te zahtjeve za seksualne slobode, odnosno zenit tzv. *hipi* generacije, kada je riječ o društvenim događajima, dok se u politici prvenstveno vezuje za pojavu *novih ljevica*. Dakle, može se reći kako GRECE nastaje u vrijeme turbulentnih društvenih, kulturnih i političkih šezdesetosmaških događanja, kao intelektualna reakcija na tada aktualnu pojavu *novih ljevica*. Međutim, korijeni *novih ljevica* sežu u pedesete godine 20. st., kada se u zapadnoeuropskim zemljama počinju razvijati kao rezultat novog kritičkog razmišljanja o prijednom putu. ⁹ Inače, u samoj kratici GRECE, koja je jednaka

⁶ Rok REMETIĆ, »Koliko vrijedi nova desnica?«, *Hrvatska revija*, 40 (3), München-Barcelona, 1990., 534.

⁷ *Isto*, 538.

⁸ *Isto*, 543.

⁹ Massimo TEODORI, *Historijat novih ljevica u Evropi (1956—1978)*, Globus, Zagreb, 1979., 26.

francuskoj riječi *Grèce* (Grčka), a nije slučajno odabrana, ogleda se jedan od segmenata političke filozofije europske *nove desnice*, a to je dugoročno zalaganje za obnovu prekršćanskih europskih tradicija. ¹⁰

Nova desnica može se činiti relativno novim ideološkim i kulturnim fenomenom, međutim, pažljivijim pogledom može se ustanoviti kako je malo toga sasvim novo, što već nisu prethodno definirali konzervativni mislioci. Tijekom prošloga stoljeća mnogi su konzervativni kritičari oštro napadali i liberalizam i komunizam, pa bi netko mogao reći kako je i *nova desnica* zapravo stara *antidemokratska* desnica, zaogrnuti nešto prihvatljivijim ideološkim plaštem. Ipak, unatoč sličnostima s nekadašnjom proturevolucionarnom desnicom, *nova desnica* ipak predstavlja nov pokret, uzimajući u obzir kao njezine članove i simpatizere mlade ljude koji se suočavaju s društvenim problemima, otprije nepoznatima europskom iskustvu. *Nova desnica* je *nova* i po raskidu sa svim krajnje desničarskim ekstremnim pokretima i strankama. Također, poput drugih desnih pokreta i ideologija, *nova desnica* ne tvrdi da ima duhovne korijene isključivo u jednoj od europskih država, nego proklamira čitav europski kontinent i kulturni obrazac kao svoju postojbinu i domovinu, što u samom početku jasno određuje njezin afirmativan stav prema kulturnoj integraciji europskog prostora, naravno specifičnoj i precizno definiranoj, o čemu će više riječi biti poslije. ¹¹

Ulazak *nove desnice* u europsku kulturu i politiku sredinom 70-ih nije bio nimalo slučajan. U tome se razdoblju polako provodilo ideološko preslagivanje, kako u Francuskoj, tako i u ostalim europskim državama. Znatno broj nekadašnjih ljevičarskih, socijalističkih intelektualaca tada je prestao napadati kapitalizam i Sjedinjene Američke Države te počeo otvoreno podupirati NATO. U isto su vrijeme marksističke krilatice postupno gubile politički i kulturni utjecaj na intelektualce koji su djelovanje počeli nakon Drugog svjetskog rata, a utjecaj ideja marksizma bio je sveden na nekoliko izoliranih i sve slabijih zapadnoeuropskih komunističkih partija. Proces intelektualnog odvajanja od marksizma znatno je ubrzan novim slučajevima kršenja ljudskih prava u Sovjetskom Savezu i istočnoeuropskim državama, što je otvaralo put konzervativnim idejama koje su ponovno postajale privlačne, a tu je svoje mjesto i poziciju pronašla i *nova desnica*. ¹²

Etiketa *nova desnica*, kojom se uvriježeno terminološki označava politička filozofija Alaina de Benoista i njegovih sljedbenika, nastala je kao kovanica francuskih novinara 1979., jedanaest godina nakon pojave ideja koje označava. U tom su se trenutku političke ideje *nove desnice* našle u središtu medijske pozornosti u Francuskoj pa je postojala potreba njihova jedinstvenog za-

¹⁰ T. SUNIĆ, *Europska nova desnica — korijeni, ideje, mislioci*, Hasanbegović, Zagreb, 2009., 49.

¹¹ *Isto*, 47.

¹² *Isto*, 48.

jedničkog imenovanja. Međutim, nametnutu kovanicu *nova desnica* (fr. *Nouvelle Droite*) u početku nisu prihvatili nositelji tih političkih ideja jer su smatrali kako »zbog svojih političkih konotacija taj pojam na pravedan način ne opisuje jednu školu mišljenja koja nikada nije željela biti politički čimbenik«, tvrdi Benoist u intervjuu *The Occidental Quarterly* iz 2005.¹³ Ipak, pojam je naposljetku opće prihvaćen te je dobio na težini, a prema Benoistu »učinilo se neizbježnim da bude prihvaćen, iako s oprezom.«¹⁴ Stoga će se, u nedostatku boljeg termina, *nova desnica* i u ovome radu upotrijebiti kako bi se označile ideje i škola mišljenja proizašla iz GRECE-a.

Inače, takva je kategorizacija proizašla iz tradicionalne podjele političkih svjetonazora i ideologija, koju nositelji ideja *nove desnice* posve odbacuju. Manjkavost podjele u današnjem kontekstu vide na nekim konkretnim primjerima, pa tako protivnike američkih vojnih intervencija ili zagovornike europskog ujedinjenja uočavaju i na lijevom i na desnom dijelu političkog spektra. Iz tog nam razloga, prema Benoistovim riječima, »ako danas znamo da je netko *ljevičar* ili *desničar*, to ne govori puno o tome kako ta osoba zaista razmišlja o stvarnim problemima današnjice, pa podjela na *ljevicu* i *desnicu* gubi stvarnu vrijednost ako želimo definirati sve složeniju političku scenu.«¹⁵ Također, *nova desnica* u svojoj se društvenoj kritici često poziva na *ljevičarske* autore (Proudhon, Marcuse, Chomsky, Rifkin).

Također, činjenica da *nova desnica* ideološki raskol između ljevice i desnice smatra drugorazrednim pitanjem, dobrim dijelom objašnjava iz kojih ju je razloga nemoguće svrstati na ljevicu ili desnicu, prema tradicionalnoj podjeli. Primjerice, uzmemo li u obzir da se *nova desnica* suprotstavlja useljavanju stranaca, mogli bismo pomisliti da ona ima veze s Nacionalnom frontom u Francuskoj, kao i drugim krajnje desnim strankama. Ta se pretpostavka ne može u cijelosti odbaciti, međutim valja istaknuti kako *nova desnica* nije štedjela riječi kada je javno trebalo kritizirati sve ekstremno desne pokrete i stranke, uključujući Nacionalnu frontu i njezina vođu Jean-Mariea Le Pena. Nasuprot tome, *nova desnica* nikada nije skrivala sklonosti prema idejama mnogih francuskih ljevičara i socijalističkih vođa te intelektualaca, s kojima je dijelila mišljenje o Europi bez blokova. Štoviše, *novodesničari* su iskazivali poštovanje za socijalističke intelektualce koji su, prema njihovu viđenju, ostali vjerni svojim socijalističkim idealima unatoč zaokretu njihovih dojučerašnjih istomišljenika prema neokonzervativizmu.¹⁶

¹³ Bryan SYLVIAN, »European Son: An Interview with Alain de Benoist«, *The Occidental Quarterly*, 5 (3), 2005., 8.

¹⁴ *Isto*, 8.-9.

¹⁵ *Isto*, 10.

¹⁶ T. SUNIĆ, *Europska nova desnica — korijeni, ideje, mislioci*, 51.

Iz svega navedenoga da se zaključiti kako *nova desnica* nije zadovoljna kada je se označava *desnicom*, nego drži kako njezine teorije trebaju prevladati ideološke razlike i tradicionalnu podjelu političkog spektra *lijevo-desno*, bez obzira na činjenicu da ona trenutno prihvaća ideje koje su više u skladu s konzervativnim razmišljanjima.¹⁷

Sadržaj političke misli i pozicija na političkom spektru

Ipak, kako bismo zorno mogli prikazati ideje *novodesničara*, potrebno je definirati što u idejnom smislu kao opreka predstavlja tzv. *stara desnica*. Ona se javlja u dvama osnovnim oblicima, kao konzervativna i kao ekstremistička desnica (nacistička/fašistička). Tradicionalni tip konzervativne desnice u svojoj osnovi predstavlja aktivno djelovanje protiv ideja Francuske revolucije, usmjerenost restauraciji apsolutizma. Taj je tip desnice primarno djelovao između 1789. i 1848., no u nekim se pojavnim oblicima i na nekim područjima zadržao i poslije. Proljeće naroda 1848. iznjedrilo je i na političkoj sceni oblikovalo nov tip desnice, građansku konzervativnu desnicu. Ona je u svojoj biti bila opreka idejama socijalizma i društvenoj skupini proletarijata, a glavni joj je cilj bio očuvati postojeći poredak. Ta je faza u praksi trajala između 1848. i 1918., a mnogi autori drže kako u tome razdoblju nema bitne razlike između liberalizma i konzervativizma jer je dio građanstva tada svoju liberalnu poziciju preoblikovao u konzervativnu. Između dva svjetska rata, prvenstveno u Njemačkoj do pojave nacionalsocijalizma, kod dijela inteligencije oblikuju se ideje poznate pod zajedničkim nazivnikom *konzervativne revolucije*, čiji su nositelji Oswald Spengler, Carl Schmitt, Ernst Jünger i drugi, a u njima dobar dio svojega utemeljenja pronalazi i *nova desnica*.¹⁸

Drugi pojavni oblik *stare desnice* jest ekstremistički, koji se primarno ogleda u desnim totalitarizmima, nacizmu i fašizmu. Njihov je zajednički nazivnik ideja o stvaranju velike nacije, a time i države, utemeljene na uzorima iz prošlosti, što nužno vodi do osvajačkih ratova. Iznimno značajna uloga državne propagande koja zahvaća sve sfere društvenog djelovanja, kao sredstva za indoktrinaciju masa, također je usporediva. Ipak, najvažnija je razlika između dvaju totalitarizama izvorno nacistička rasna teorija, koja se u praksi provodila fizičkom eliminacijom raso nepodobnih skupina, a u fašistički je sustav djelomice unesena poslije i nije se provodila u istoj mjeri.

Za razliku od navedenih dvaju osnovnih pojava političke desnice te njihovih tipova, *nova desnica* nastoji se potpuno zasebno pozicionirati, uz jasnu distancu od bilo kakvog tipa ekstremističke desnice. Alain de Benoist de-

¹⁷ *Isto*, 49.-50.

¹⁸ Anđelko MILARDOVIĆ, *Nova desnica*, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1990., 16.-17.

¹⁹ *Isto*, 22.-23.

finira je kao mrežu saveza kulturnih udruženja u Francuskoj, Njemačkoj, Italiji, Velikoj Britaniji itd., pa je možemo smatrati novim kulturnim pokretom koji nije izravno zaokupljen stvarnom političkom moći. *Novodesničari* prvenstveno teže kulturnoj moći, odnosno *osvajanju* kulturnih institucija, a Benoist četiri teme smatra bitnima za razumijevanje političke filozofije europske *nove desnice*:

1. tijesne odnose između političke i kulturne moći
3. temu ukorijenjenju u ljudskoj okolini
4. temu nove koncepcije čovjeka
5. ukidanje teze o kraju povijesti.¹⁹

Prva se tema odnosi na prožimanje političke i kulturne moći, odnosno na tezi da uz političku stoji i kulturna, odnosno metapolitička moć. Tu se Benoist oslanja na teoriju Antonija Gramscija, odnosno njegova razlikovanja *kulturnog* i *političkog*. *Političko* se u tome smislu odnosi na samu državu i njezine institucije, odnosno na državni aparat, a *kulturno* predstavlja sve ostale društvene entitete u najširem smislu, od znanstvenih i kulturnih institucija do medija i raznih civilnih udruženja.²⁰ Kulturna je moć u tako postavljenim odnosima preduvjet za dobivanje političke moći, pa autori *nove desnice* ističu kako su svi prijašnji društveni preokreti, uključujući Francusku revoluciju, pa čak i industrijsku revoluciju, sazreli jer je postojao znatan broj utjecajnih mislilaca koji su svjesno ili nenamjerno unijeli nove okvire razmišljanja.²¹ Međutim, prema uvodnom dijelu *Manifesta za europsku obnovu*, koji su napisali Alain de Benoist i Charles Champetier i koji je prvi put objavljen 2000., metapolitiku se ne poistovjećuje s vođenjem politike drugim sredstvima, nego se ona utemeljuje na premisi da ideje imaju ključnu ulogu u kolektivnoj svijesti i ljudskoj povijesti.²²

Druga je tema čovjekova ukorijenjenost u kulturi, pri čemu Benoist stavlja borbu svake osobite kulture protiv integracije u *američku sferu*, koja se očituje u gubitku identiteta. U tome smislu *nova desnica* vodi kulturni rat protiv amerikanizacije i američkog načina života jer on nužno guši pojedinačne kulturne identitete i svodi ih na skup prepoznatljivih i dominantnih simbola koji moraju izražavati egalitarističku koncepciju kulture. Stoga, borba protiv amerikanizma označava pokušaj očuvanja osobnosti, odnosno prava na nejednakost i razlike.²³

U trećoj, dominantno biološko-antropološkoj temi *nove desnice* o novoj koncepciji čovjeka, Benoist se primarno oslanja na Arnolda Gehlena, njemač-

¹⁹ Isto, 23.-24.

²⁰ T. SUNIĆ, *Europska nova desnica — korijeni, ideje, mislioci*, 70.-73.

²¹ Isto, 239.

²² A. MILARDOVIĆ, *Nova desnica*, 24.

kog filozofskog antropologa i sociologa. Gehlen u svojim djelima definira čovjeka kao otvoreno i nespecializirano biće, biće kulture i tehnike. Otvorenost prema svijetu predstavlja nevezanost za okolni svijet, nedostatak prirodne sposobnosti za život i lišenost životinjske adaptacije, te se vezuje za nespecializiranost. To znači kako su čovjekovi organi nespecializirani, dok su životinjski specializirani pa je čovjeku tako potrebna djelatna prerada okolnog svijeta, koja se naziva *kulturom*. Prema tome, jedino je čovjek od svih živih bića sposoban djelovanjem stvarati umjetnu okolinu, odnosno biti kulturno biće.²⁴

Četvrta tema predstavlja povijesnost čovjeka, odnosno unutar toga razlikovanje mita i kraja povijesti. Benoist pritom prije svega misli na dvije koncepcije u razumijevanju povijesnosti, gdje prva događaje u prošlosti promatra ciklički, a druga pravocrtno.²⁵

Nova desnica se u biti želi predstaviti kao alternativa između kapitalizma i socijalizma pa tako inzistira na *trećem putu* između kapitalizma i komunizma. Odnos prema komunizmu vrlo se jasno ogleda u studiji Alaina de Benoista *Komunizam i nacizam — 25 ogleđa o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.—1989.)* u kojoj autor tvrdi kako komunistički totalitarizam ne predstavlja devijaciju ili otklon od komunističke ideje u teoriji, nego njezino nužno praktično ostvarenje.²⁶ Pritom se kritički osvrće i na *Crnu knjigu komunizma*, zbirku rasprava bivših francuskih komunista pod vodstvom povjesničara Stephanéa Courtoisa, kojoj zamjera pošteđu komunističke ideologije, iako tu knjigu općenito smatra iznimno vrijednom i pozitivnim pomakom u globalnom društvenom odnosu spram komunizmu. Svoju kritiku komunizma i totalitarizma Benoist u pravilu temelji na djelima François Fureta, Alaina Besançon i Hannah Arendt. Furet, primjerice, u djelu *Prošlost jedne iluzije — ogleđi o komunističkoj ideji u XX. stoljeću* kaže kako »revolucionarna obećanja u dva tabora nisu bila ista, ali dva su režima slični, gotovo istovjetni nakon nekoliko godina postojanja... Jedni su strijeljali buržuje, drugi razbijali glave radnicima, ali su i jedni i drugi izumili vladavinu samo jedne stranke i laž o jedinstvu naroda.«²⁷ Besançon u svojoj studiji govori o *pamćenju i zaboravu boljševizma* te ističe kako »u najvećem broju zemalja koje su izlazile iz komunizma nije bilo govora o kažnjavanju odgovornih za ubijanje, uništavanje i gaženje vlastitih ljudi, što je komunistima omogućilo da tu i tamo ponovno preuzmu vlast.«²⁸

²⁴ Isto, 24.-25.

²⁵ Isto, 25.

²⁶ A. de BENOIST, *Komunizam i nacizam — 25 ogleđa o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.—1989.)*, Hasanbegović, Zagreb, 2005., 149.-152.

²⁷ François FURET, *Prošlost jedne iluzije — ogleđi o komunističkoj ideji u XX. stoljeću*, Politička kultura, Zagreb, 1997., 190.

²⁸ Alain BESANÇON, *Stoljeće zla — o komunizmu, nacizmu i jedinstvenosti Šoaha*, Dom i svijet, Zagreb, 2009., 116.-117.

Međutim, prema *Manifestu za europsku obnovu*, novodesničari danas kao glavnog neprijatelja vide ideologiju liberalizma, za koju smatraju da zajedno s marksizmom pripada istoj ideološkoj sferi, bez obzira na njihovo međusobno neprijateljstvo. Kao nasljednica prosvjetiteljske misli *nova desnica* u njima vidi zajedničku težnju »individualizmu, univerzalnom egalitarizmu, jednakom racionalizmu, primatu gospodarstva, naglasku na emancipacijskoj vrijednosti rada, istoj vjeri u napredak i istoj ideji o kraju povijesti.«²⁹ Nadalje, tvrdi se kako je u praksi liberalizam djelotvornije ostvario ciljeve koje dijeli s marksizmom, s naglaskom na brisanje kolektivnih identiteta i tradicionalnih kultura te na razočaranje svijetom i univerzalizmu sustava proizvodnje.

Ipak, općenito temeljno istraživanje totalitarnog fenomena pokrenula je Hannah Arendt, koja je još početkom 50-ih godina 20. st. napisala dobro utemeljenu i razumljivu raspravu o totalitarizmu. Nedvojbeno je činjenica kako njezina teorija još uvijek uživa poštovanje i liberalnih i konzervativnih znanstvenika i mislilaca, uključujući one koji nominalno pripadaju struji europske *nove desnice*. Naime, ona smatra kako su se totalitarni pokreti počeli širiti u Europi kao posljedica raspada starih društvenih struktura s kojima se nakon Prvoga svjetskog rata morala suočiti većina europskih država.³⁰ Nadalje, u istome djelu *Origins of Totalitarianism*, kod nas jednostavno prevedenom *Totalitarizam*, Arendt ističe kako smo »do danas upoznali dva autentična oblika totalitarne vladavine: nacionalsocijalističku diktaturu nakon 1938. i diktaturu boljševizma od 1930.« te da se ti oblici vladavine »u temelju razlikuju od ostalih vrsta diktatorske, despotske ili tiranske vladavine« i da njihov konačni cilj nije »samo prigrabiti državnu vlast, nego postići potpuno stapanje države i stranke, tako da stranka postaje svojevrsnom propagandnom organizacijom vlade.«³¹

Naposlijetku, Arendt političke režime ne dijeli na fašističke i antifašističke, nego u prvome redu na liberalne, demokratske, autoritarne i totalitarne.³² Smatra da posebno zabrinjava povezivanje masa s intelektualnom elitom. Navodeći imena poput Ernsta Jüngerera, Vilfreda Pareta, Georgesa Sorela te mnogih drugih antidemokratskih mislioca i pisaca, Arendt drži da bez privremenog savezništva takvih učenjaka s masama totalitarni pokreti nikada ne bi ostvarili velik uspjeh. U toj *izdaji intelektualaca* vidi njihov najveći zločin i dobrovoljni bijeg od slobode. Na taj se način, u ime novih ideja, koje su sadržavale pseudo-znanstveni darvinizam, rasizam ili znanstveni marksizam, masa mogla identificirati s elitom i zapasti u totalitarni delirij do njegova vrhunca. Arendt kaže ka-

²⁹ T. SUNIĆ, *Europska nova desnica — korijeni, ideje, mislioci*, 246.

³⁰ *Isto*, 246.

³¹ Hannah ARENDT, *Totalitarizam*, Politička kultura, Zagreb, 1996., 166.

³² A. de BENOIST, *Komunizam i nacizam — 25 ogleđa o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.—1989.)*, 91.

ko sve ideologije ističu svoju znanstvenu utemeljenost, a pojedince koji u to sumnjaju najčešće proglašavaju neprijateljima čovječanstva, te zaključuje kako sve ideologije sadržavaju određeni oblik totalitarne misli, ali taj totalitarizam postaje potpuno djelatan isključivo u ozračju u kojem je uspostavljena vladavina masa.³³

Nova desnica uzima u obzir liberalne interpretacije i teorije o totalitarizmu, ali ih u znatnoj mjeri mijenja i oblikuje, te im dodaje vlastita razmatranja, kao i razmatranja drugih konzervativnih autora. Sunić u svojem djelu ističe kako je njihova primarna zasluga svijest o postojanju različitih oblika totalitarizma, te u skladu s njom razlikovanje Francova režima u Španjolskoj, Peronova u Argentini, Mussolinijeva u Italiji i Salazarova u Portugalu od totalitarnih sustava.³⁴ Alain de Benoist je u hladnoratovskom razdoblju isticao kako *tvrdi* totalitarizam postoji u Istočnoj Europi, istodobno se *meki* totalitarizam razvija na liberalnom Zapadu, a *nova desnica* utvrđuje i razmatra prijelaz iz liberalnog u komunistički totalitarizam, odnosno način na koji se »meki« totalitarizam promeće u »tvrđi«, pozivajući se pritom na autore poput Claudea Polina i Aleksandra Zinovjeva.³⁵

Polin ističe ekonomizam, egalitarizam i univerzalizam kao tri glavne sastavnice totalitarizma. Stoga, isti autor liberalno društvo označava *protototalitarnim* i smatra kako nikada ne može naći mir dok svoju viziju ne počne nametati drugima. Upravo tu namjeru smatra prvim znakom težnje za totalitarizmom, a govoreći o tome, prva mu je asocijacija američka *globalna demokracija*. Kao bitnu značajku totalitarizma, Polin i autori bliski *novoj desnici* vide njegovu ljubav prema modernosti, uz istodobnu mržnju prema prošlosti. Totalitarizmi povijest općenito smatraju simbolom *mračnih vremena* koja su onemogućavala provedbu budućih revolucionarnih ostvarenja. Tu je tvrdnju u svojim radovima dodatno razvio i oblikovao francuski povjesničar Alain Besançon.³⁶ Spomenutim autorima industrijska revolucija i tehnološki napredak predstavljaju preduvjet za ubrzan uspon totalitarizma. U totalitarnim sustavima tehnologija postaje predmet gotovo religijskog obožavanja i smatra se sredstvom koje će riješiti sve društvene suprotstavljenosti. U stvarnosti to znači da industrijalizacija i tehnologija postaju temelji totalitarnih struktura.³⁷

Može se zaključiti kako, unatoč razlikama među svim spomenutim autorima i teoretičarima, nijedan od njih ne tvrdi da suvremene liberalne sustave treba rušiti nasilnim putem, poput pučke socijalističke revolucije. Međutim, svi

³³ T. SUNIĆ, *Europska nova desnica — korijeni, ideje, mislioci*, 196.-197.

³⁴ *Isto*, 202.

³⁵ *Isto*, 208.

³⁶ *Isto*, 208.-211.

³⁷ *Isto*, 213.

navedeni autori slažu se da je ideologija utemeljena na prvenstvu tehnologije zajednička i komunističkim i liberalnim sustavima te drže kako je upravo ona suzila raskol između naizgled različitih gospodarskih vizija budućnosti koje imaju liberalni kapitalizam i komunizam pa se zapravo može govoriti o svojevrsnoj ideološkoj osmozi tih dvaju sustava. Prema takvim promišljanjima, Michel Maffesoli u hladnoratovskom razdoblju na zanimljiv je način definirao jedinu preostalu razliku između Istoka i Zapada, vidjevši je u boji zvijezda na njihovim zastavama.³⁸

U pogledu pozicioniranja *nove desnice* u političkom spektru, očit je otklon od tradicionalne desnice. Naime, iako i *nova desnica* i tradicionalna desnica vide narode a ne klase kao subjekte povijesti, sve političke matrice tradicionalne desnice temeljile su svoje djelovanje na etnocentrizmu, dok se *nova desnica* temelji na etnopluralizmu, a etnocentrizam često otvoreno i oštro kritizira. Kod etnopluralizma, prema Benoistu, ključnu ulogu imaju »načela nacionalnog teritorijaliteta, vrijednosti kulturnog identiteta, etnokulturalnih vrijednosti pluralizma, naroda kao organske cjeline, negiranje čovjeka isključivo kao pojedinca te njegove identifikacije s narodom ili rasom«.³⁹ On je kao takav u uskoj vezi s oslobodilačkim nacionalizmom, nacionalno-revolucionarnom borbom za slobodu i protiv utjecaja strane dominacije. U takvoj borbi za nacionalni i kulturni identitet vodeću bi ulogu trebali preuzeti intelektualci, prvenstveno kroz kulturnu borbu i metapolitičko djelovanje. U konačnici, Benoist i Champetier svijet vide kao pluriverzum te zastupaju pravo na različitost, njezino održavanje i razvijanje, a istinskim bogatstvom svijeta smatraju upravo različitost njegovih kultura i naroda.⁴⁰

Europska *nova desnica* određuje se i spram američke *nove desnice*, koja je utemeljena na američkoj kulturi i tradiciji. Nasuprot njoj, europska inzistira na europskim izvorima kulture te je izrazito protuamerički usmjerena, kroz shvaćanje amerikanizma kao negativne pojave manifestirane u obliku američkog kulturnog imperijalizma, masovne kulture, industrije svijesti holivudske provenijencije te Mickeyja Mousea i Coca-Cole, kao simboličkih vrijednosti američkog kulturnog imperijalizma. Benoist i ostali *novodesničari* u kritici amerikanizma suprotstavljaju se dominaciji američke masovne kulture i kulturnom univerzalizmu te se zauzimaju za pravo na razlike ukorijenjene u specifičnostima pojedinih nacionalnih kultura.⁴¹

Mjesto spajanja američke i europske *nove desnice* njihova je nadstranačka pozicija, a bitna se razlika očituje u njihovoj orijentaciji prema potencijalnim

³⁸ Isto, 213.-214.

³⁹ A. MILARDOVIĆ, *Nova desnica*, 26.

⁴⁰ Isto, 262.-263.

⁴¹ Isto, 98.-99.

primateljima njihovih društvenopolitičkih nazora; dok je europska više elitistička, američka je populistička. Također, općenito su im zajednička obilježja antimodernizam, antikomunizam i antiliberalizam, no i ta se bitna određenja očituju u različitom intenzitetu i nijansama, pa tako europska *nova desnica* zagovara djelomični antimodernizam, a američka se zauzima za eksplicitni. Isto tako, u Europi je *nova desnica* usmjerena na ekonomski i politički antiliberalizam, a u SAD-u na kulturni. Naposljetku, dvije koncepcije su se u hladnoratovskom razdoblju razilazile i u strategijskoj orijentaciji, pri čemu je ona europska vidjela Europu kao potencijalnu treću silu, a američka je isključivo promatrala SAD kao prvu i jedinu supersilu.⁴²

Disperzija i grananje ideja nove desnice

Inače, europska *nova desnica* relativan je utjecaj ostvarila u Francuskoj i Njemačkoj, a donekle i u Ujedinjenom Kraljevstvu, Belgiji, Nizozemskoj, Italiji te još nekim zapadnoeuropskim zemljama. Takvo je stanje posve logično, s obzirom na to da je ishodište ideja europske *nove desnice* u Francuskoj, dok je u Njemačkoj vrlo jaka tradicija konzervativne revolucije, na koju se *novodesničari* često pozivaju. Francuska *nova desnica* pojavila se kao intelektualni odgovor na događaje iz 1968., odnosno pojavu *novih ljevica*, ali i kao pokušaj da se Francuskoj vrati uloga sile u svjetskoj moći. Temeljna organizacija francuske nove desnice je GRECE, koja ima svoje ogranke u više velikih francuskih gradova te međunarodne ogranke u Belgiji, Italiji, Grčkoj i Njemačkoj. U skupini postoji poseban odjel koji se bavi pitanjima obrazovanja (GENE) kroz časopis *Nouvelle Education*. GRECE izdaje dva bitna časopisa *nove desnice*, *Éléments* i *Nouvelle École* i svake godine organizira svojevrsnu ljetnu školu. *Éléments* ima komunikacijsku ulogu, a *Nouvelle École* bavi se jezikoslovljem, antropologijom, demografijom, razvojem, biologijskim aspektom rasa, arheologijom, logičkim empirizmom, poviješću ekonomskih doktrina itd. Od novina, bitno je spomenuti *Le Figaro Magazine*.⁴³

Njemačka *nova desnica* posve se uobličila kroz nekoliko omladinskih skupina, koje su djelovale prvenstveno u Hamburgu i Zapadnom Berlinu 60-ih godina 20. st. Jedna od njih bila je i berlinska *Junges Forum*, koja i danas tiska istoimeni časopis, a druga je intelektualna skupina bila ona hamburška, koja se okupljala oko časopisa *Fragmente*. Međutim, od 70-ih godina do danas profilirala se i vodeću je ulogu preuzela skupina okupljena oko Pierrea Krebsa i Thule seminara iz Tübingena, Društva za biologijsku antropologiju, eugeniku i ispitivanje iz Hamburga, te časopisa *Neue Anthropologie*, *Criticon* i *Nation Europa*. Tu se kao ključna osoba ponajviše istaknuo Armin Mohler, urednik ča-

⁴² Isto, 98.-99.

⁴³ Isto, 35.-37.

sopisa *Criticon* i njegov stalni suradnik od utemeljenja 1971. Dakle, iako rodom iz Švicarske, Mohler se razvio u vodeću osobu njemačke *nove desnice*, a crtice iz njegove biografije pokazuju kontinuitet s tradicijom *konzervativne revolucije* jer je bio blizak suradnik Ernsta Jüngerera, a više je godina bio izvjestitelj iz Francuske. Ipak, Mohler svojim javnim djelovanjem krši jedan od temeljnih postulata *nove desnice*, koji se očituje u metapolitičkom djelovanju, jer u duljem razdoblju iskazuje otvorenu i jasnu potporu Franju Josefu Straussu i njegovu CSU-u, od kojih se kasnije ipak distancirao. Osim toga, važno je istaknuti bitan razlikovni čimbenik između Mohlera i njemačke *nove desnice* u odnosu na francusku *novu desnicu*, a to je prihvaćanje kršćanske tradicije.⁴⁴

U Italiji se 1982. na inicijativu Marca Tarchija, politologa iz Firence, okupila skupina pod imenom *Nuova Destra*. Tarchi je u strategiji djelovanja od samog početka slijedio Benoista, pa se tako distancirao od tradicionalne talijanske neofašističke desnice. Također, *Nuova Destra* uspjela je relativno rano ostvariti dijalog s lijevim intelektualcima, što joj je na sveučilištima donijelo određen ugled i utjecaj. Samo pozivanje na komunističkog mislioca, kao središnji dio kulturnorevolucionarne strategije u domovini Antonija Gramscija izazvalo je veliku pozornost. Slijedeći takvu koncepciju, u Italiji su se, kao i u Francuskoj, razvili brojni *novodesničarski* krugovi, koji su izdavali vlastite časopise. Od utjecajnijih svakako valja spomenuti *Diorama Letterario*, *Trasgressioni* i *Futuro presente*. Istodobno s jačanjem položaja navedenih časopisa, *Nuova destra* učinila je snažan utjecaj na razvoj javnih diskusija i polemika, s ciljem da se istraži poslijeratni konsenzus talijanskog društva u odnosu prema fašističkom režimu i zbivanjima iz Drugoga svjetskog rata.⁴⁵

Što se tiče ostalih europskih država, valja istaknuti djelovanje Michaela Walkera i časopisa *The Scorpion* u Velikoj Britaniji, za koji Benoist u intervjuu u *The Occidental Quarterly*u ipak tvrdi kako u potpunosti ne pripada pokretu *nove desnice*, iako ga simpatizira.⁴⁶ U spomenutom *The Scorpionu* svoje su priloge redovito objavljivali predstavnici francuske, talijanske i njemačke *nove desnice*, a svoje su mjesto nalazili i prijevodi iz časopisa poput *Éléments*, *Nouvelle École* ili *Diorama Letterario*. Michaelu Walkeru, nekadašnjem aktivistu *British National Fronta*, početkom 80-ih godina 20. st. prethodili su pokušaji svjesne imitacije francuske *nove desnice* kroz časopise *Heritage and Destiny*, *New Nation* i *Rising*. Međutim, nijedan od njih strateški i sadržajno nije se uspio izdignuti iznad tradicionalističkih okvira stranačkog desnog ekstremizma, s uporištima i tematskim težištima na uroti, etnocentrizmu i rasizmu.⁴⁷

⁴⁴ Isto, 40.-42.

⁴⁵ D. VELIČKI, »Desni ekstremizam, radikalizam i zapadnoeuropska Nova desnica«, 75.-76.

⁴⁶ B. SYLVIAN, »European Son: An Interview with Alain de Benoist«, 11.

⁴⁷ D. VELIČKI, »Desni ekstremizam, radikalizam i zapadnoeuropska Nova desnica«, 76.

Ideje *nove desnice* našle su plodno tlo i u dijelu hrvatske političke emigracije za vrijeme SFRJ pa je tako, primjerice, Mladen Schwartz 70-ih godina objavljivao tekstove u *Criticonu*, iako su ideje koje danas zastupa daleko bliže nekakvom obliku neofašizma negoli *nove desnice*. Danas se vodećim nositeljem ideja *nove desnice* među Hrvatima smatra Tomislav Sunić, koji je često surađivao s Benoistom, a tekstove je objavljivao u mnogim poznatim hrvatskim i svjetskim publikacijama, počevši od *Hrvatske revije* 80-ih pa do *The Wall Street Journala*, *Le Monde* i *Chroniclesa*.

Ideja Europe u političkoj filozofiji nove desnice

Kao što je prethodno spomenuto, *nova desnica* je tijekom Hladnoga rata zagovarala pozicioniranje Europe kao treće sile između dviju supersila, SAD-a i SSSR-a. Kad je riječ o unutarnjem društvenom i ekonomskom uređenju, zalagala se za tzv. *treći put* između liberalizma i komunizma. Pretpostavka realizacije takvoga projekta i nastanka Velike Europe temeljila se na raspuštanju blokova, ujedinjenju Njemačke i stvaranju novog europskog poretka, utemeljenog na biološkoj slici čovjeka. *Nova desnica* u to vrijeme gleda na Njemačku i Francusku kao na lidere takvog europskog poretka, što predstavlja kontinuitet s predodžbama konzervativnih revolucionara iz vremena vajmarske Njemačke. Međutim, ideja i trenutno realizirani projekt ujedinjenja Europe u ideološkom su sukobu s novodesničarskom koncepcijom, jer su prilično determinirani antinacionalizmom, što svakako odudara od Europe kakvom je vidi *nova desnica*. Ipak, kao zajedničku ideološku oznaku liberalne/konzervativne i novodesničarske koncepcije svakako valja izdvojiti obilježje antikomunizma.⁴⁸

Prema suvremenim razmišljanjima o ideji Europe u sklopu političke filozofije *nove desnice*, Europu se doživljava kao federativnu strukturu koja priznaje autonomiju svih svojih sastavnih dijelova te potiče suradnju svojih sastavnih regija i individualnih nacija. Drži se kako se europska civilizacija ne može obnoviti negiranjem, nego priznavanjem povijesnih kultura, čime će svim stanovnicima biti omogućeno otkrivanje zajedničkog podrijetla. Također, u *Manifestu za europsku obnovu* istaknuto je da »nasuprot tradiciji centralizacije koja preuzima svu moć kako bi uspostavila jednu razinu nadzora, nasuprot birokratskoj i tehnokratskoj Europi, koja se odriče suvereniteta, a ne delegira ga nekoj višoj razini, nasuprot Europi koja će biti isključivo veliko tržište ujedinjeno slobodnom trgovinom, nasuprot *Europi nacija* koja je u biti puki spoj nacionalnih egoizama koji ne mogu spriječiti buduće ratove, nasuprot 'europskoj naciji' koja nije ništa drugo nego veća inačica jakobinske države«, *nova desnica*.

⁴⁸ A. MILARDOVIĆ, *Nova desnica*, 101.-103.

ca drži kako se Europa »mora preustrojiti od dna prema vrhu, u uskoj kontinentalnoj povezanosti s Rusijom«. ⁴⁹

Osim toga, smatra se kako se postojeće države moraju federalizirati iznutra, kako bi se lakše udruživale u federaciju. Svaka bi razina takvoga saveza imala vlastitu ulogu i vlastito dostojanstvo, koje bi se temeljilo na volji i pristanku onih koji u svemu tome sudjeluju, a ne na odobrenju danome s više razine. U takvome odnosu snaga jedine odluke s vrha strukture bile bi one koje su zajedničke svim ljudima i federalnim zajednicama, a radi se o diplomatskim i vojnim poslovima, ključnim gospodarskim pitanjima, temeljnim pravnim pitanjima, zaštiti okoliša itd. Europska *nova desnica* u svojem *Manifestu* ističe podjednaku nužnost i važnost europske integracije u nekim područjima istraživanja, industriji i novim komunikacijskim tehnologijama. Naposljetku, istaknute su važnost i struktura monetarne unije na način da »jedinственom valutom treba upravljati središnja banka pod nadzorom europske političke vlasti«. ⁵⁰

U skladu s težnjom za decentralizacijom, *nova desnica* protivi se gigantizmu uprave, a zalaže se za lokalne zajednice koje mogu djelotvornije pridonijeti životu dostojnom ljudskoga bića, te oštro kritizira velegradove, ističući *gradove po mjeri čovjeka* kao imperativ. Tu posebno ističe ulogu arhitekture i urbanizma, koji bi se morali provoditi u kontekstu mjesne povijesti i posebnosti određenog prostora. Takav pogled zahtijeva oživljavanje urbanizma utemeljenog na lokalnoj zajednici, obnovu regionalnih posebnosti te razvoj sela i gradova umjerene veličine, umreženih oko regionalnih središta. To bi podrazumijevalo otvaranje ruralnih područja te postupno ukidanje *gradskih spavaonica*, kao i gradskih područja namijenjenih isključivo trgovini i poslovanju, zatim ukidanje sveprisutnog reklamiranja i raspodjelu sredstava prijevoza koja bi poništila trenutnu tiraniju osobnog automobila, povećanje prijevoza robe željeznicama, oživljavanje javnog prijevoza i prihvaćanje ekoloških imperativa. ⁵¹

Alain de Benoist smatra kako useljavanje u Europu treba zaustaviti jer je to nasilan proces iskorjenjivanja i za useljenika i za stanovništvo područja u koje useljenici dolaze, a zametke iskorjenjivanja vidi u logici liberalnog kapitalizma, koji promiče ideju traganja za neposrednim materijalnim interesima na štetu zadržavanja kulturnog identiteta. Prema njegovu razmatranju, klasa poslodavaca prva je organizirala masovno useljavanje u Europu kako bi došla do strane radne snage, odnosno pričuvne vojske radnika, što je održavalo plaće niskima. Dakle, poslodavci bi prema tome bili oni koji imaju najviše koristi od ilegalnog useljavanja. Stoga, Benoist tvrdi kako bi »svakome tko kritizira useljavanje, a ne spominje kapitalizam, bilo najbolje da šuti«, te nastavlja da je »ipak dobro-

⁴⁹ T. SUNIĆ, *Europska nova desnica — korijeni, ideje, mislioci*, 274.-275.

⁵⁰ *Isto*, 275.

⁵¹ *Isto*, 281.-283.

došlo sve što se može učiniti kako bi se usporio ritam useljavanja, ako ga već ne možemo spriječiti«. ⁵²

Međutim, isti teoretičar tvrdi kako nije realno da će se useljenici koji su već u Europi odlučiti na odlazak niti ih je moguće nekim mjerama prisiliti da odu. Prema tome, drži da je bolja opcija napustiti logiku asimilacije, koja zastupa isključivo apstraktne pojedince te ograničava kulturnu pripadnost i vjerske slobode na sferu privatnosti. Ističe kako bi umjesto toga valjalo prihvatiti stvarnu politiku priznavanja zajednica u javnoj sferi, služeći se američkom terminologijom, dajući prednost *salad bowlu* (koegzistenciji različitih zajednica) u odnosu na *melting pot* (asimiliranju različitih zajednica). Na kraju zaključuje kako bi bolje bilo preustrojiti političko društvo na način koji bi pogodovao obnovi komunalnog života, podjednako za domaće stanovništvo i za useljenike, bez asimilacije ili nekog oblika aparthejda. ⁵³

Benoist europsku civilizaciju promatra kao jednu u nizu u multipolarnom svijetu civilizacija, koje će se postupno razviti tijekom 21. st. Ističući pogrešnom ideju o *kraju povijesti*, koju bi označavao globalni trijumf tržišne racionalnosti, šireći pritom način života i političke vrijednosti liberalnog Zapada, on uočava novo lice svijeta, odnosno pojavu novog ustroja međunarodnih odnosa. Pritom se osvrće na međunarodne odnose tijekom pojedinih povijesnih razdoblja, zaključujući s bipolarnom podjelom svijeta u 20. st., tijekom kojega su se suprotstavljali liberalizam i marksizam te američka pomorska i sovjetska kontinentalna moć. ⁵⁴ U spomenutom intervjuu *Occidental Quarterlyju* zaključuje kako je slomom SSSR-a završila dvojna podjela svijeta uspostavljena na Jalti, te je nakon toga SAD postao jedina supersila. Ocjenjuje da se, uslijed suočavanja s ozbiljnim unutarnjim problemima i gospodarstvom koje slabi, vanjska politika te supersile fokusira na pokušaj uspostave dugoročne hegemonije putem ostvarivanja nadzora nad svjetskim izvorima nafte i sprječavanjem pojave bilo kojega mogućega suparnika u Europi, Kini i drugdje. ⁵⁵

Uz europsku civilizaciju, u *Manifestu za europsku obnovu* govori se o formiranju još nekoliko civilizacija, kao što su sjevernoamerička, južnoamerička, arapskomuslimanska, kineska, indijska, japanska itd., uz uvjerenje da one ne će zamijeniti stare mjesne, pokrajinske ili nacionalne temelje, nego će se konstituirati kao konačni zajednički oblik u kojem će pojedinci moći pronaći svoju identifikaciju. Daje se pretpostavka da će tako formirane civilizacije biti spremne na međusobnu suradnju kako bi štitile zajedničke interese čovječan-

⁵² B. SYLVIAN, »European Son: An Interview with Alain de Benoist«, 19.

⁵³ *Isto*, 19.

⁵⁴ T. SUNIĆ, *Europska nova desnica — korijeni, ideje, mislioci*, 264.

⁵⁵ B. SYLVIAN, »European Son: An Interview with Alain de Benoist«, 20.

⁵⁶ T. SUNIĆ, *Europska nova desnica — korijeni, ideje, mislioci*, 264.

stva, a kao glavni protivnik takvog pluriverzuma identificira se civilizacija koja se smatra univerzalnom i zaduženom za provedbu misije nametanja svojih vrijednosti ostalima.⁵⁶ Benoist pritom odbacuje tezu Samuela Huntingtona o sukobu civilizacija, objašnjavajući kako civilizacije nisu unitarni ili homogeni blokovi, odnosno nositelji međunarodnih odnosa, te govori o Europi kao savezniku »svima onima koji odbijaju američki trgovinski, tehnološki i vojni imperijalizam«.⁵⁷

Zaključna razmatranja

U konačnici, *novu desnica* na političkom, kulturnom, intelektualnom i filozofskom planu valja promatrati kao fenomen unutar konteksta u kojem se javlja. Nezaobilazno je pritom objašnjenje njegove pojave kao reakcije na svojevrsnu kulturnu hegemoniju *novih ljevica* u Europi, koja se u praksi manifestirala u pokretima 1968. *Nova desnica* kao politička filozofija svakako predstavlja prekretnicu na političkoj, odnosno kulturnoj i intelektualnoj sceni, jer ne želi biti izravnim dionikom političkih stranačkih kretanja utoliko što kao put za ostvarenje vlastitih ideja vidi metapolitičko djelovanje, koje uvjetno možemo nazvati i *desnim gramšizmom*, prema teoriji marksističkog mislioca Antonija Gramscija. Dakle, sredstvo za ostvarenje ciljeva *nove desnice* nije neki oblik revolucije, nego evolutivan proces. Također, *nova desnica* kao idejno-svjetonazorska struktura utemeljila je jedinstven odmak spram ideologija obaju totalitarizama 20. st. Etnopluralizam, kao bitna postavka političke filozofije *nove desnice*, svakako predstavlja intrigantnu ideju, u načelu suprotstavljenu etnocentrizmu, koji je *modus operandi* tradicionalne desnice, no njezinu prirodu, utemeljenost i mogućnost realnog ostvarenja tek treba razmotriti i utvrditi.

Osim toga, kao bitnu novost na dijelu političkog spektra u koji kritičari najčešće smještaju *novu desnica*, valja istaknuti ideju neopoganizma, odnosno povratka prekršćanskoj tradiciji Europe. Ipak, *novodesničari* u svojim programskim tekstovima i člancima ne nude utemeljen i djelotvoran način kojim bi ostvarili taj reverzibilni proces, koji bi bio presedan u ljudskoj povijesti, a i oko same ideje neopoganizma među nositeljima ideja *nove desnice* postoje razmimoilaženja. Prema tome, nije posve jasno na koji bi način danas ili u budućnosti *reorganizirali* Europu i njezine narode, kada je ona kao kulturno-civilizacijska odrednica praktički utemeljena i čvrsto određena svojim kršćanskim zasadama.

Naposljetku, teško je dati cjelovit i konačan odgovor na pitanje iz naslova, jer činjenično stanje pokazuje kako europska *nova desnica* tijekom svojih razvojnih faza nije u znatnijoj mjeri uspijevala oblikovati političku pozornicu pojedinih europskih država, odnosno Europe kao zajedničkog političkog entite-

⁵⁷ B. SYLVIAN, »European Son: An Interview with Alain de Benoist«, 20.-21.

ta. Međutim, vidljiv je djelomičan i posredan utjecaj preko kulturnih i drugih javnih institucija te organizacija u pojedinim europskim državama, a sve razgranatija mreža intelektualnih skupina te periodičkih publikacija osigurava intelektualni kapacitet s kojim valja računati u budućnosti, posebice kada se uzme u obzir strategija kontinuiranog evolutivnog metapolitičkog djelovanja, tj. utjecaja na politiku preko kulturnih i drugih javnih institucija. Nije na odmet spomenuti kako novi zamah političkoj filozofiji europske nove desnice u posljednjih nekoliko godina još uvijek pokušava dati i njezin korifej, Alain de Benoist, što se najjasnije očituje kroz objavu *Manifesta za europsku obnovu* u proteklom desetljeću, odnosno formuliranog okvira osnovnih načela djelovanja *novodesničara*, usklađenog s potrebom da se riješe ključni problem s kojim se suočava suvremena društvena zajednica.

Domagoj Tomas

The European »New Right« — A marginal political idea or a feasible potential?

The paper contains an outline of historical circumstances in which the political philosophy of the European new Right came to being, its origins and development through time. Its auto-referential relatedness to the name of the new Right is defined and, as such, positioned in the political spectrum by distancing it from the old type of the Right and American new Right. In addition, its fundamental ideas are expounded and leading advocates singled out as well as the institutions and journals which emerged on the underpinnings of the new Right. Special emphasis is placed on the ideas that could become a turning point in the methods of political action, accentuating in particular meta-politics and cultural power. Likewise, the dominant opinions and views of the European new Right in regard to the idea of Europe and European integration and associations are also dwelt upon in the paper. Finally, concluding considerations and views are laid out as well as a synthesis of presented facts, interpretations and analyses contained in the paper.